

Recepcija II. vatikanskoga koncila u spisima Željka Mardešića

Soldić, Antonia

Undergraduate thesis / Završni rad

2020

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Split, Faculty of Catholic Theology / Sveučilište u Splitu, Katolički bogoslovni fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:202:932647>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-03**

Repository / Repozitorij:

[Repository of The Catholic Faculty of Theology
University of Split](#)

SVEUČILIŠTE U SPLITU
KATOLIČKI BOGOSLOVNI FAKULTET
PREDDIPLOMSKI TEOLOŠKO-KATEHETSKE STUDIJE

ANTONIA SOLDIĆ

**RECEPCIJA II. VATIKANSKOG KONCILIA U
SPISIMA ŽELJKA MARDEŠIĆA**

Završni rad

Mentor: prof. dr.sc. Anđelko Domazet

Split, 2020.

SADRŽAJ

UVOD.....	3
1. DRUGI VATIKANSKI KONCIL.....	4
1.1. Stanje u Hrvatskoj za vrijeme Drugog vatikanskog sabora	4
1.2. Važnost koncilskih dokumenata.....	6
1.3. Mardešićevo oduševljenje Koncilom.....	8
2. KONCILSKE TEME U MARDEŠIĆEVIM SPISIMA	9
2.1. Modernitet i njegove karakteristike.....	10
2.2. Sekularizacija.....	14
2.3. Ideologija.....	15
2.4. Svjetovna i pučka religija.....	16
2.5. Ekologija i nova religioznost.....	17
3. KONCILSKA CRKVA.....	18
3.1. Ideja koncilskog kršćanstva.....	19
3.2. Uloga vjernika laika u Crkvi.....	21
ZAKLJUČAK.....	23
LITERATURA.....	24

UVOD

Ovaj završni rad bavi se recepcijom ili prihvatom Drugog vatikanskog koncila u spisima katoličkog sociologa Željka Mardešića.

Željko Mardešić rođen je 1933. godine na otoku Braču. U vrijeme Jugoslavije često je pisao pod pseudonimom Jakov Jukić. Iako je završio Pravni fakultet, veći dio svog života posvetio je sociologiji religije te je zbog toga na tom znanstvenom području stekao ugled kao stručnjak još za vrijeme bivše države.

Njegov je znanstveni rad opsežan i bavi se mnogim temama koje su bitne za Crkvu kao što su: Crkva i sekularizacija, Crkva i religijski pokreti, Crkva i pučka pobožnost, Crkva i suvremene ideologije, Crkva i pomirenje, praštanje, uloga laika u Crkvi i društvu, sve do Mardešićeve najdraže teme koncilske Crkve na kojoj ćemo se mi zaustaviti u ovom radu.

Rad je podijeljen na tri poglavlja. U prvom poglavlju u kratkim crtama opisujemo stanje i okolnosti u kojima su vjernici – katolici nalazili prije Drugog vatikanskog koncila, kao i oduševljenjem događajem Koncila kod Mardešića.

U drugom poglavlju razmatramo neke od Mardešićevih tema koje su bitne za ispravno razumijevanje poslanja Crkve u današnjem svijetu kao što su: modernitet, sekularizacija, ideologije, pučka religija, uloga vjernika laika, ekologija, novi religijski pokreti.

U trećem i završnom poglavlju sažeto donosimo viziju Crkve u Hrvatskoj kakvu je zagovarao Željko Mardešić.

1. DRUGI VATIKANSKI KONCIL

Drugi Vatikanski koncil je započeo 11. listopada 1962. godine. Sazvao ga je papa Ivan XXIII., a nakon smrti pape Ivana XXIII. dovršio ga je papa Pavao VI. Koncil se završava 1965. godine. Smatra se najvažnijim crkvenim događajem u Katoličkoj crkvi u 20. stoljeću zato što je Koncil pokrenuo sveobuhvatnu obnovu Crkve.

Nakon završetka Drugoga svjetskog rata, svijet su potresale razne krize kao što je gospodarska, politička i socijalna kriza. Došlo je do geopolitički i ideoloških podjela između SAD-a koji je zastupao demokratska načela i SSSR-a koji je zagovarao komunističko državno uređenje. Mi ćemo se osvrnuti na stanje u Hrvatskoj nakon Drugog svjetskog rata i prije Drugog vatikanskog koncila.

1.1. Stanje u Hrvatskoj za vrijeme Drugog vatikanskog koncila

Hrvatska se nalazi u sklopu Jugoslavije koja je na vlasti bila komunistička partija nesklona Katoličkoj crkvi. Mardešić piše da je odrastao u vrijeme „tvrđog komunizma iz prvog razdoblja koji je proizašao iz netom minolog rata, pa je težio učvršćenju pobjedničke vlasti i ideološkom opravdanju te vlasti. Učili smo tada pojednostavljene marksističke teorije u teško prihvatljivim obradama V.I. Lenjina i J. V. Staljina, pa i onda kada je došlo do raskida s moćnim Sovjetskim Savezom.”¹

Ovo je bilo teško razdoblje za Crkvu u Hrvatskoj jer su vjernici bili neka vrsta otpora komunističkoj vlasti. Mardešić priznaje da je gorljive vjernike Drugi vatikanski koncil „potpuno razoružao u traženju intelektualnog dostojanstva naspram preuzetnog lenjinističkog marksizma kad nam je izrijeком naložio da s njegovim predstavnicima dijalogiziramo, a ne ih više s visoka pobijamo.”²

U takvom ozračju kršćanstvo nije bilo shvaćano „u duhovno dubljem smislu, nego je ono ponajprije služilo tomu da se što bezopasnije izrazi dvostruko nezadovoljstvo: a) *socijalističkim kolektivizmom* - jer nje nije nudio odgovarajuće odgovore na sudbinska pitanja u traženju osobnoga i zajedničkog smisla života; b) *represivnim sustavom jednopartijskog političkog ustroja javnosti* - jer se u njemu nije moglo naći prostora za osjećaj slobode i neovisnosti koji je svakom čovjeku duboko usađen.”³

Vjernici koji su prije Koncila navikli braniti svoju vjeru sada su se morali učiti ući i u dijaloag s onima koji ne vjeruju i koji su ih proganjali. Evanđeosko-koncilski svijest

¹ Željko Mardešić, *Rascjep u svetome*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2007., str. 11.

² Željko Mardešić, *Rascjep u svetome*, str. 15

³ Ante Bekavac, Željko Mardešić i Drugi vatikanski koncil, *Nova prisutnost*, 9 (2011) 2, str. 463.

tražila je drukčije načine svjedočenja vjere. Zanimljivo je da Mardešić otvoreno priznaje kako u otporu političkom komunizmu „Sveto pismo je moglo malo pomoći, posebice Novi zavjet koji nije davao baš nikakvo opravdanje za bijesne oporbe i ideološka neslaganja.”⁴ Mardešić nastavlja: “Stoga danas može zvučati nevjerojatno, ali je velik dio mojeg naraštaja tek preko Drugog vatikanskog koncila došao do Biblije, a onda i teologije.”⁵

Ono što Mardešić posve iskreno priznaje jest da se „njega i njegovu generaciju u stanovitom smislu može smatrati i nazivati obraćenicima na biblijsko kršćanstvo poslije Koncila, iako su prije toga bili ono što on naziva *pretkoncilski katolici* obiteljskih običaja i nacionalne tradicije.”⁶

Većina hrvatskih katolika je i nakon Koncila svoju pozornost više pridavala tradiciji i pučkoj pobožnosti nego koncilskim tekstovima.

1.2. Važnost koncilskih dokumenata

Drugi vatikanski koncil je bitan zbog toga što žele obnovu Crkve i okrenutost prema svijetu, tj. suradnja s vanjskim svijetom. Koncilom Crkva želi biti manje opterećena prošlošću, a više uvoditi nove promjene. Koncilski su dokumenti zato bili upravljena prema „dvjema stvarnostima: a) Crkvi u *samoj sebi*; b) *modernom svijetu*-onom što je nasuprot Crkve.”⁷ Crkva unatoč raznim društvenim promjenama i problemima treba stupiti u dijelog sa modernim svijetom. Teolog Bekavac ističe „tri stvarnosti koje će postati izuzetno važnom odrednicom koncilskog puta dolazi se do jasne potrebe akcije i obnove: a) *povratak Božjoj riječi*; b) *podanašnjenje Božje riječi u euharistiji i liturgijskom životu*; c) *liturgijski čini u crkvenom zajedništvu*. Sve te razine iznova otkrivaju blago Crkve koje joj je dano i iz kojega se može u novim uvjetima rađati međusobno zajedništvo ljudi i Boga i ljudi međusobno.”⁸

Koncil na prvom mjestu poziva na *dijalog*. “Svrha dijaloga je međusobno obogaćenje. Cilj je produbljenje spoznaje predmeta o kojem razgovaramo i duhovni rast onih koji razgovaraju.”⁹ Dijalog predstavlja obilježje otvorenosti prema drugome i uključivosti u raspravi prema teološkim i drugim temama vezane za život. “U dijalogu čovjek zaista izlazi iz samoga sebe i otvara se postojanju, širi svijest i daje se voditi ljubavlju.”¹⁰ Dijalogom se ne želi sukobljavati nego razgovarati o međusobnim razlikama i mišljenjima koje traži raspoloživost u sebi i drugima.

⁴ Željko Mardešić, *Rascjep u svetome*, 13-14.

⁵ Usp. isto, 14.

⁶ Isto.

⁷ Ante Bekavac, Željko Mardešić i Drugi vatikanski koncil, str. 468.

⁸ Isto, 468.

⁹ Isto, str. 469.

¹⁰ Isto, str. 469.

Od svih koncilskih dokumenata za Mardešića je jedan od najvažnijih jest onaj o *Deklaraciji o vjerskoj slobodi (Dignitatis humanae)* zato što se "tek iz slobode može donijeti odluka što će nam biti vjersko uvjerenje u smislu duhovne nutrine."¹¹

Za odnos Crkve prema svijetu nezaobilazna je pastoralna konstitucija o Crkvi u suvremenom svijetu *Gaudium et spes*. Odnos Crkve prema svijetu "više nije predočen kao zla opasnost i neprestana prijetnja, nego radije iznimnom prilikom za istinsko vjerničko svjedočenje i nasljeđivanje kristovog trpljenja za druge i drukčije od nas."¹² Ovo je jedan od najdužih tekstova Koncila i jako važan baš zbog odnosa Crkve s vanjskim svijetom, "zato se i obraća svim ljudima, a ne samo katolicima, očitujući prema svima jednako poštovanje i ljubav."¹³ Iako Crkva odbacuje ateizam „ipak iskreno izjavljuje da svi ljudi – oni koji vjeruju i oni koji ne vjeruju – moraju pridonositi ispravnoj izgradnji ovoga svijeta u kojem zajedno žive“.¹⁴ Koncilna konstitucija *Gaudium et spes* izravno zahvaća u odnos između Crkve i svijeta. Zato on smatra da je ona najvažniji koncilski tekst jer se u njoj „obnavlja izgubljeno povjerenje između Crkve i svijeta, koje je bilo prekinuto – barem u nekoj mjeri – poslije razdoblja prvog kršćanstva“.¹⁵

Mardešićevo tumačenje *koncilskog zaokreta i prekida s političkim dualizmom* oslanja se i na ostale tri koncilne konstitucije, na dogmatsku o božanskoj objavi *Dei Verbum*, o Crkvi *Lumen Gentium* i na konstituciju o božanskoj liturgiji, *Sacrosantum concilium*.

Mardešić vidi i dogmatsku konstituciju o božanskoj objavi - *Dei Verbum* kao znak novog duha i promjene koje je započela, jer je "zabilježeno da se Bog utjelovljuje u povijesnom vremenu."¹⁶ Ova konstitucija je ključni teološki dokument tako da se o objavi više ne može govoriti tako da se hoće „hermeneutiku bez objave ili pak da zagovaraju objavu bez hermeneutike.“¹⁷ Objava je tako shvaćena kao razgovor, komunikacija između Boga i čovjeka.

U dogmatskoj konstituciji o Crkvi - *Lumen gentiumu* opisuje se putovanje Crkve u svijet slikom hodočašća. U ovoj konstituciji Crkva najviše progovara o sebi, laici su svi vjernici Kristovi, a to se odnosi na one koji nisu pripadnici redovničkog staleža i svetog reda. U povezanosti s tim postaje sve prikladnije govoriti o *Božjem narodu*. U svojem najvećem dijelu on se ipak sastoji od vjernika laika, koji više „nisu bojovnici

¹¹ *Isto*, 469.

¹² Željko Mardešić, *Rascjep u svetome*, str. 871.

¹³ *Isto*, str. 871.

¹⁴ Drugi vatikanski koncil. *Dokumenti*, Zagreb, Kršćanska sadašnjost, 2008., br. 21, str. 681.

¹⁵ Željko Mardešić, *Politički dualizam i koncilsko kršćanstvo*, u: *Nova prisutnost*, 1 (2003.), str. 5-26, ovdje: 18.

¹⁶ Željko Mardešić, *Rascjep u svetome*, str. 872.

¹⁷ Usp. Phillipe Bordeyne i Laurent Villemin, *Drugi vatikanski koncil i teologija - Perspektive za 21. stoljeće*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2012., str. 8.

željni pobjede nad zlim svijetom, nego dijaloški zauzeti i strpljivi pojedinci i male zajednice, uvijek spremni pomoći bližnjemu u nevolji.”¹⁸

Konstitucija o svetoj liturgiji - *Sacrosanctum concilium*, daje do znanja da se Crkva moli za svijet. "Na taj se način Božji narod izdiže iznad svih etničkih, nacionalnih i rasnih razlika, nudeći nadu za svakoga tko je traži. Susret dviju hodočasničkih skupina - kršćana i onih drugih i drukčijih - to najbolje pokazuje.”¹⁹ S ovom konstitucijom želi se istaknuti da je liturgija izvor Crkve te treba tumačiti koncilski život. Ona je „ujedno pastoralna i dogmatska, izlaganje koje za sobom povlači preobrazbu kršćanskog ponašanja. Tako imamo spoznajno-teorijski okvir za praktičnu teologiju, kao i primjenu aksioma koji potvrđuje da promjena može predstavljati čin tradicije.”²⁰ Konstitucija donosi važne promjene vezane za liturgiju i sakralnu glazbu.

Koncil je promjenio i stav Crkve prema nekršćanskim religijama. Mardešić citira deklaraciju *Nostra aetate*: "kako kaže koncilski deklaracija *Nostra aetate* – Crkva ne odbacuje ništa što u tim religijama ima istinita i sveta.”²¹ Time želi pokazati da ne želi osuditi druge religije već dati do znanja da "se dijalog vodi s kulturom, znanošću i filozofijom.”²² Koncil također po Mardešiću želi istaknuti da su i vjernici odgovorni za pojavu ateizma „ukoliko oni pravo lice Boga prije zakrivaju nego otkrivaju.”²³

Što se tiče deklaracije o slobodi vjerovanja *Dignitatis humanae*, o kojoj Mardešić piše: „Ta deklaracija naime pretpostavlja da vjera kao odgovorna i strogo osobna odluka pojedinca – koja se tiče prije svega savjesti – ne može nikada biti predmetom vanjskih prisila, bile one društvene, političke ili religijskih ustanova. Stoga i problem religiozne istine ne prethodi slobodi odlučivanja o toj istini, nego dolazi kasnije. Prije je dakle sloboda, pa onda istina u slobodi, barem na antropološkoj razini.”²⁴

Ovim se dokumentima nastoji objasniti kako je Koncil bio protiv raznih prošlih dualizama i herezi, više se vjeruje u dobro nego u zlo. Život se treba povjeriti Isusu, a Crkva mora biti uvijek otvorena prema novim izazovima u razdoblju u kojem se trenutno nalazi i ne oduzimati slobodu vjernicima jer se tek iz slobode rađa odluka. Samo ljudi koji su slobodni od raznih podjela ideologije mogu voditi razgovor. "Crkva može poticati, predlagati, upućivati, usmjeravati, predvoditi, svjedočiti i svraćati pozornost, ali nema načina prisiliti ljude na poslušnost. Jer tuđa je sloboda istodobno i granica njezine slobode.”²⁵

¹⁸ Željko Mardešić, *Rascjep u svetome*, Kršćanska sadašnjost, str. 872- 873.

¹⁹ Usp. isto, str. 873.

²⁰ Phillipe Bordeyne i Laurent Villemin, *Perspektive za 21. stoljeće*, str. 7.

²¹ Usp. Željko Mardešić, *Rascjep u svetome*, str. 873.

²² Isto, str. 873.

²³ Isto, str. 873.

²⁴ Isto, str. 874.

²⁵ Usp. isto, str. 874.

1.3. Mardešićevo oduševljenje Koncilom

Mardešić nikada nije skrivao svoje oduševljenje Koncilom i ustrajno je u svojim tekstovima nastojao slijediti njegove smjernice i duh. „Zato sam Drugi vatikanski koncil dočekao kao oslobođenje, a dijalog kao mogućnost povećanja ljudskosti u svijetu.“²⁶

Pošto je u vrijeme Koncila vladao komunizam u Hrvatskoj, teško je bilo biti dosljedan kršćanin. „Za nas je komunističko okruženje bilo više poticaj i izazov nego povod za uvećani prezir i netrpeljivost. Bili smo prije svega kršćani i stručnjaci, a tek onda ideolozi i političari.“²⁷

Mardešić u svojoj knjizi spominje i razdoblje 70-ih godina prošlog stoljeća kada se javilo Hrvatsko proljeće, štrajk studenata i njihovo zalaganje za promjene koje se tiču hrvatske kulture. Pokret spominje zbog toga što su tada izdavani razni časopisi koji su se ticali nacionalnog identiteta i kulture. „Nijedan suvremeni politički pokret i ideologija, ako pretendira na uspjeh među širim slojevima naroda, ne može negirati postojanje nacionalnog pitanja, a isto tako i svaki demokratski i progresivni pokret ne može odvajati borbu za nacionalna prava i ravnopravnost iz cjeline borbe za ljudske slobode, prava i oslobođenje čovjeka.“²⁸

Mardešića je osobito zanimao dijalog između *liberalizma* i kršćanstva. „Dijalog između liberalizma i kršćanstva, moguć je i poželjan, danas – zajedno sa Željkom Mardešićem – možemo utvrditi da je taj dijalog ostvariv i da je potreban. O tome svjedoče liberali koji jesu kršćani, ali i kršćani koji su prihvatili liberalno ustrojstvo društva.“²⁹

Za njega je Koncil označavao bit kršćanstva, put kojim treba Crkva treba ići. „Koliko je on to sve osobno proživljavao, svjedoči i činjenica da me uvijek upozoravao na različite tekstove u našem teološkom i crkvenom tisku koji su govorili o situaciji katolika i Crkve prije i nakon Koncila. S velikim je zanimanjem pratio i uočavao svu dramu interpretacije tih događaja koja se u nas iznova odigrava upravo ovih, zadnjih nekoliko godina, ali koju malobrojni uočavaju.“³⁰

²⁶ Željko Mardešić, *Rascjep u svetom*, str. 23-24.

²⁷ Željko Mardešić, *Rascjep u svetome*, str. 21.

²⁸ Miko Tripalo, *Hrvatsko proljeće*, Globus, Zagreb, 1989., str. 47.

²⁹ Marko Medved i Nataša Varga Padovan, *Liberalizam i Katolička crkva-dijaloška vizija Željka Mardešića*, *Nova prisutnost* 15 (2017) 2, str. 282.

³⁰ Željko Tanjić, Željko Mardešić- svjedok dvadesetoga stoljeća, *Nova prisutnost* IV/2 (2006), str. 208.

2. KONCILSKE TEME U MARDEŠIĆEVIM SPISIMA

Nakon što smo se podsjetili na glavne dokumente Koncila koje je Mardešić rado čitao i komentirao, u ovom dijelu rada donosimo neke bitne teme kojima se autor bavio i koje su usko povezana uz Koncil i viziju Crkve. "U njoj se ostvaruje težnja Crkve da prihvati *aggiornamento* (*posadašnjenje vjere*), kojim je ovaj Papa pokušao oslikati i pod jedan nazivnik smjestiti sve promjene u Crkvi koje su trebale proizići iz Koncila."³¹

2.1. Modernitet i njegove karakteristike

Modernitet, po Mardešiću, ne mora značiti nešto negativno nego uključuje u sebi pozitivno gledanje na nešto novo koje nije postignuto, ali se u budućnosti očekuje. To se naravno ostvaruje kroz elemente kao što su: *sloboda, napredak, inovacija, revolucija i učenje*.

Bitne značajke moderniteta jesu *potrošnja, industrijalizacija i fenomen komunizma*. Što se tiče potrošnje, ona obilježava jedno takvo ubrzano društvo pogotovo na Zapadu. Nije negativna značajka jer čovjeku osigurava život, no problem nastaje kada prelazi preko sigurnosti i dolazi do *konzumerizma*.

"Početak zacijelo pripada radu. Da bi naime opstao, čovjek je uvijek morao s trudom proizvoditi, umnažajući postupno bogatstvo društva u kojemu je inače oskudno živio. Zato se tek u novije doba počeo baviti više potrošnjom nego proizvodnjom."³² Potrošački mentalitet se sve više razvija pa tako potrošnja postaje mjerilo osobe. Iako strojevi olakšavaju rad čovjeku također i otežavaju proizvodnju. "Kako raste značenje potrošnje, tako na vrijednosti dobiva čovjekovo slobodno vrijeme, jer se jedino u njemu može trošiti, a ne u tijeku proizvodnje."³³

Ovdje on nalazi negativni element jer predstavlja opasnost za kršćanstvo ako ono se ono prepušta svjetovnom mentalitetu. Primjećuje upravo taj mentalitet na dva područja: "*zaraza hodočašća trgovinom*, koja cvijeta upravo na svetim mjestima, a zatim i *pretvorba blagdana u praznik*, odnosno njegovo ispražnjivanje od blagdanskih sadržaja, koje se događa mitologiziranjem dokolice, besposličarenjem i plandovanjem."³⁴

Život je za čovjeka podijeljen u dva dijela, u jednom dijelu je posvećen svom poslu dok u drugom ima svoje slobodne vrijeme i praznike od tog posla. Ali i tu se dolazi do

³¹ Jure Perišić, *Koncilsko kršćanstvo u okovima ideologije*, str. 725.

³² Usp. Jakov Jukić, *Povratak svetoga*, str. 69.

³³ Usp. *isto*, str. 71.

³⁴ Jakov Jukić, *Povratak svetoga*, str. 110; 153-156.

manipulacije potrošnje nego do čovjekovih potreba za odmorom "on je možda služen s usrdnom brigom, ali samo zato da bi više trošio, a ne da bi bio zadovoljen u svojim bitnim ljudskim potrebama."³⁵

Napredak ovakvog industrijskog društva ostvaruje se u pojmu *automatizacija*. Taj pojam označava procese koji se u proizvodnji odvijaju bez ljudske pomoći. Tako zahvaća čovjekovu stvarnost, a posebice se ističe na čovjekovo slobodno vrijeme dok se slobodno vrijeme sve više počinje iskorištavati za trošenje zarađenog novca.

Takvo stanje, Mardešić opisuje kao *masovnu kulturu* čija su obilježja suprotna autentičnoj kulturi. Važnija postaje površnost pripadnosti nekoj grupi pa tako nestaje i samostalnost i ukus. U svemu ovome može se naći i pozitivna strana: "bilo bi dakako pogrešno zaključiti da je pojava potrošačkog društva proizvela isključivo nepogodne i pogubne učinke na život ljudi. Ako ništa drugo, uspjelo se u tom poretku iskorijeniti siromaštvo, glad, nestašicu, zarazne bolesti, neprosvjedenost. Osim toga teško se može zaniijekati postojanje stanovitog smislenog odnosa između demokracije i blagostanja, ljudskih prava i mogućnosti potrošačkog svetkovanja."³⁶

Time Mardešić ne hvali modernitet, ali ga ni ne odbacuje. Ovime želi objasniti kako "kršćanstvo koje nije javno iskazano, u stvari i nije kršćanstvo."³⁷ Kršćansko se opredjeljenje nalazi unutar vjernika koje treba iznijeti na vidjelo i treba obuhvaćati osobu vjernika dok "idolatriju predmeta, fetišizam roba i hedonizam - koji proistječu iz potrošačkog mentaliteta - ne bi trebalo prihvaćati, jer ponižavaju dostojanstvo ljudske osobe čista su zlouporaba slobode."³⁸

Sredstva javnog priopćavanja jest *drugo* obilježje modernog doba. Po Mardešiću se to nalazi u promidžbi svojih proizvoda i tržišnom natjecanju definirajući je "kao sveukupnost raznih tehničkih sprava koje dopuštaju proizvodnju poruka i vijesti namjenjenih najmasovnijoj uporabi, neovisno o sadržaju ili posebnim oblicima koje mogu poprimiti."³⁹ To povezuje s problemom potrošnje i takva otvorenost prema svijetu koju donose mediji pogodna je za razvoj ljudskih potreba te čovjek "što više vidi, više toga i želi."⁴⁰ Mediji imaju veliku ulogu pogotovo što se tiče promidžbe. *Slika i stalna novost* su bitne odrednice javnog priopćavanja. Slikom se želi doći do dubine čovjekove svijesti te ga se pokušava zasuti raznim događajima, senzacionalnošću i spektaklima. "Zato su ona najveći proizvođači potrošačkih ponuda

³⁵ Isto, str. 71

³⁶ Željko Mardešić, *Rascjep u svetome*, str. 71.

³⁷ Nediljko Ante Ančić, *Na koncilskom putu*, str. 79-82.

³⁸ Željko Mardešić, *Rascjep u svetome*, str. 72.

³⁹ Isto, 48.

⁴⁰ Jakov Jukić, *Religija u modernom industrijskom društvu*, str. 150.

u modernom društvu uopće. Uostalom, slika se od svega najbrže troši jer traje samo trenutak.”⁴¹

Postoji opasnost i da Crkva ne upadne pod takav utjecaj medija. Mardešić ovo spominje upravo zbog toga što primjećuje da se poglavare medijski prati kao i političke vođe. Crkva ne prestaje pokazivati nezadovoljstvo vlastitim položajem u javnosti medija. “Filmovi, televizija, radio, novine i reklame socijaliziraju našu imaginaciju i usmjeruju naše potrebe za zabavljanjem.”⁴² I zbog toga je on dosta sumnjičav jer tehnologija i misterij ne idu zajedno, razlog je taj što se misterij onda više shvaća kao nekakav spektakl te tako sveto gubi svoju duhovnost i smisao. Unatoč lošim stranama medija, nastoji pronaći i pozitivne mogućnosti koje omogućuju razvijanje i za dobro. Dolazi se do zaključka da u njima samima nema štetnosti nego je bitniji način na koji se koriste.

Treća označnica moderniteta su *predrasude*, ne toliko često povezane s nasiljem. “Predrasuda, naime, kao sud koji je izrečen prije potpunog i konačnog istraživanja neke činjenice ili ideje, što je u biti jednako izvrnutoj predodžbi stvarnosti koja se prihvaća i prenosi putem tradicije ili stereotipa, redovito vodi do nasilja.”⁴³ Ovu označnicu smatra kao složen pojam, otud je i potreba da se pristupi s više stajališta npr. filozofija, psihologija, socijalna psihologija, pedagogija, sociologija, kulturna antropologija i politologija. Kako je Montesquieu u XX. glavi svojeg djela *Duha zakona* napisao da trgovina rješava *rušilačke predrasude*. “U novije se vrijeme više ustrajava na skrivenim poticajima predrasuda, a manje na pogrešnim razumskim navikama. Stoga su one i tako teško iskorjenjive. Izvori im mogu biti strah i samoobrana, dakle isključivo nagonske pobude.”⁴⁴ Predrasude mogu dovesti do nasilja, a tako i nasilje do novih predrasuda. Time se želi vidjeti na koji način dolazi do nasilja. To se događa zbog natjecanja među ljudima u suvremenom društvu jer kako jedan gubi, drugi dobiva; dok je naše društvo osnovano na načelima tržišta i natjecanja. Poražavajuća je činjenica da je to proizvod čovjeka i njegove kulture.

Postoji još nekoliko vrsta nasilja koje Mardešić spominje: nasilje *nad prirodom* (ekološko), *nasilje čovjeka nad samim sobom*, nasilje *nad sigurnošću života*, *ustaljenim poretkom*, *moralnim pravilima* i *civilizacijskim načelima*, i konačno, nasilje *nad drugima*.⁴⁵ Učinci predrasuda se oblikuju u strah, prijetnje i opasnosti za opstanak pojedinca ili skupine, a to rezultira sebičnošću, nasiljem, sukobima, ratom i smrću, ali nikome ne odgovara takvo stanje.

⁴¹ *Isto*, 48.

⁴² *Isto*, str. 73.

⁴³ *Isto*, str. 78.

⁴⁴ Željko Mardešić, *Rascjep u svetome*, str. 78.

⁴⁵ *Usp. Isto*, str. 88.-90.

Modernitet je razvio sredstvo borbe protiv negativnosti koje je donio i to u načelu *tolerancije*. Između tolerancije i nenasilja ne može se staviti znak jednakosti zbog toga jer se religija i etika ne nalaze u korijenu tolerancije. Tolerancija je za Mardešića "najprije pravna i ustavna kategorija, te politička, filozofska, svjetovna i građanska tvorba, koja onemogućuje ideološke sukobe i nagonske zasljepljenosti, odnosno omogućuje temeljnu zaštitu ljudskih prava."⁴⁶ Ali ovakav vid tolerancije nije dovoljan više postaje stvar ljudskog ponašanja i odnosa prema drugom čovjeku, dakle ona je u prvom redu odnos prema drugome. I to odnos koji je utemeljen na dijalogu, prihvaćanju i poštivanju drugoga. Tako da je tolerancija moguća samo u društvenom ozračju koje je puno poštovanja za druge osobe i njihova različita uvjerenja. "Drugim riječima, za Mardešića je ona istoznačnica za slobodu u društvu."⁴⁷

Značenje pojma tolerancija bi označavalo neku vrstu dopuštenja da pored vlastitog postoji i nešto različito bez osuđivanja, zbog toga je potreban dijalog. Umjerenost stava se odražava u Mardešića i optimističan je, ali ne zanemaruje ni njezine negativne učinke. Dalje tvrdi da se na krivom tumačenju tolerancije dolazilo do totalitarizma i praktične netolerancije država, ali je svjestan i toga da je tolerancija prihvaćanje tuđeg uvjerenja može dovesti do ravnodušnosti, zatvorenosti i nedruštvenost. Za autora je tolerancija najviše bitna kada se tiče Crkve i politike; pa tako Drugi vatikanski sabor smatra kao saborom tolerancije jer se odriče anatematiziranja i pristaje na dijalog. Također, vidi i povratak Evandjelju, jer je na prvom mjestu ljubav. Da bi se došlo do demokracije, koja zahtijeva različitost mišljenja, mora se ostvariti zahtjev za tolerancijom.

2.2. Sekularizacija

Teolog Tonći Matulić snažno ističe jednu Mardešićevu misao da je „Koncil prekinuo samosekularizaciju Crkve“.⁴⁸ Koncil je napravio zaokret, pozvavši Crkvu na obraćenje, to jest na izvorno kršćanstvo kakvo nalazimo u evandeljima i u nebrojnim svjedočanstvima svetaca i samozatajnih vjernika tijekom duge povijesti Crkve.

Što je to sekularizacija? Sekularizaciju se ne može shvatiti jednostrano. Treba joj pristupiti na objektivnan način i uočiti njene *pozitivne i negativne* strane; trebalo bi imati u vidu i činjenicu da se sekularizacija, kao i religija, protokom vremena

⁴⁶ Usp. *Isto*, str. 91.-92.

⁴⁷ Željko Mardešić, *Svjedočanstva o mirotvorstvu*, str. 85.

⁴⁸ Usp. T. Matulić, Mardešićeva vizija Crkve u svjetlu ideje koncilskog kršćanstva, str. 39.

mijenja⁴⁹, tako da su i jedna i druga, u stvari, drugačije nego li su to bile u proteklim desetljećima.⁵⁰

Sekularizacija je nastala još za vrijeme Francuske revolucije pa i ranije za vrijeme prosvjetiteljstva. Mardešić primjećuje da se ona širi osobito nakon Drugog svjetskog rata. Oni koji su u pastoralu djelovali prvi su osjetili sekularizaciju jer se primjetilo da se sve više napušta izvršavanje osnovnih kršćanskih dužnosti. Sekularizacija oslabljuje crkvenu religiju. Sociolog Kaufmann ju opisuje kao "uznapredovali gubitak relevantnosti religije; kao potiskivanje crkvenog autoriteta iz područja svjetovne vladavine; kao razbaštinjenje i očuvanje kršćanskih dostignuća u sklopu sekularne zajednice; kao pretpostavka za demitologizaciju vjere i "produhovljenje svijeta", te konačno kao dekristijanizaciju i gubitak crkvenosti kod stanovništva."⁵¹

Mardešićevo razmišljanje o sekularizaciji je potaknuto tim da se Crkva tim fenomenom muči iako je sama pustila korijene kada je htjela sklopiti savezništvo s poretkom rimske države. Smatra da Crkva ne bi trebala osuđivati ovaj fenomen jer spada u bit kršćanstva kao nešto pozitivno jer je jedino kršćanstvo oslobodilo svijet od mitoloških slika i njegova poretka. Autor sekularizaciju definira kao "povijesni proces slabljenja vjere u odnosu na društvo."⁵² Tako objašnjava da se to vidi u odsutnosti kršćanskih simbola i raspadom demokršćanskih stranaka.

Nadalje, ovaj fenomen se može opisati i kao "proces koji svete stvari, osobe i događaje stavlja u pozadinu, a u prvi plan ističe svjetovne stvari, osobe i događaje, što se u konačnici prikazuje kao oslobođenje političkog područja od eklezijalnog upliva, konkretiziranog ponajprije u ostvarenju zahtjeva za stvaranjem laičke države."⁵³ Ona je i dekristijanizacija društva, ostvaruje se kroz gubitak kršćanskog stajališta i mišljenja, klerikalizacije i eklezijalizacije. "Ovdje možemo naznačiti i činjenicu da sekularizacija, kao *posvjetovljenje*, može biti analogan pojam prosvjetiteljskoj nadi u novi odnos čovjeka prema cjelini svijeta i njegovoj povijesti, bez posredovanja religije."⁵⁴ Tako dolazimo do pojma *sekularizam* koji označava proces koji isključuje vjeru iz života ljudi te negira odnos svijeta i Boga. Kriza sekularizacije se nalazi i u krizi obitelji, bjehu radništva od Crkve te starošću klera.

To se može pripisati raznim uzrocima kao što su: funkcionalistički vid religije, racionalizacija svekolikog života, privatistički sastojci u religiji, religijsko pluralističko tržište i marksistički pristup religiji.⁵⁵ On objašnjava da to pomaže kršćanstvu da izađe

⁴⁹ Jakov Jukić, *Lica i maske svetoga*, str. 182.

⁵⁰ Željko Mardešić, *Povratak religije ili njezina prilagodba svijetu*, u: Crkva u svijetu 41 (2006.), br. 2, str. 139.

⁵¹ Franz- Xaver Kaufmann, *Kako da preživi kršćanstvo?*, str. 58.

⁵² Željko Mardešić, *Sekularizacija i...*, str. 288.

⁵³ Jakov Jukić, *Lica i maske svetoga*, str. 187.-188.

⁵⁴ Usp. Franz- Xaver Kaufmann, *nav. dj.*, str. 57.

⁵⁵ Jakov Jukić, *Lica i maske svetoga*, str. 197.-206.

iz bolnog razdoblja ratova i vjerskih razdora, omogućuje povratak religije. Za njega problem u kršćanstvu predstavlja miješanje politike i religije. "U središtu njegova interesa uvijek je stajalište da kršćanstvo mora biti predstavljeno u svojoj izvornosti kao bitno nepolitično."⁵⁶

2.3. Ideologija

"Na početku je presudno istaknuti kako Mardešić ideologiju u prvom redu određuje po postupku, a ne po sadržaju."⁵⁷ Obraća se više pažnja na način djelovanja nego na teoriju. Ovdje se postavlja pitanje što je to ideologija i kako je tumači Mardešić u odnosu na kršćanski nauk.

Dakle, Mardešić svoje tumačenje izraza ideologije započinje istraživanjem značenja pojma kroz povijest. Jedni su smatrali da je ideologija znanost o idejama i njihovom oblikovanju, a drugi su smatrali da se ideologijom bave oni koji ne razumiju zbilju ili realnost svijeta. Za Karla Marxa, pojam ideologija je lažna svijest o stvarnosti i obrnuta misao o njoj.⁵⁸ Ovaj pojam može opisati i kao određeno stajalište neke osobe koja nameće ostatku populacije pa se tako može opisati da "ideologija nastaje u trenutku kada određeni poredak stvari ima tendenciju da postane totalitaran, zaglušujući sve ostale vrijednosti."⁵⁹

Mardešića zabrinjava da i religija ne bi postala neka vrsta ideologije, "to se događa u svakom onom trenutku u kojem religija biva lažno življena."⁶⁰ Takav način življenja se može opisati kao vjerski formalizam, u kojem vjernik izvršava vjerske čine, ali bez unutarnjeg odgovarajućeg čina. A može se opisati kao i nedosljedan vjernik npr. ako vjeru čuva u srcu, a to ne očituje svojim djelima. On ovaj fenomen objašnjava kao nešto svjetovno i ne može biti vječno. Također smatra da unatoč dobrim idejama koje nosi sa sobom ipak skriva negativnu stvarnost jer svaka ideologija je u sebi uvijek ograničena stvarnost.

Ideologija je zahvatila i kršćanstvo, kako u svijetu pa tako i u Hrvatskoj. Najviše dolazi do izražaja kada se Drugi vatikanski koncil ne prihvaća. Pod tim se ne misli toliko na teoriju koliko na praktično nijekanje duha Koncila. U Hrvatskoj se, povijesno gledajući, javljaju tri različita idejna kruga: 1) *katolički integrizam*, 2) *liberalni integrizam*, 3) *komunistički integrizam*.

⁵⁶ Željko Mardešić, *Rascjep u svetome*, str. 696.

⁵⁷ Jure Perišić, *Koncilsko kršćanstvo u okovima ideologije*, str. 728.

⁵⁸ Usp. isto, 64.

⁵⁹ Jakov Jukić, *Budućnost religije*, str. 84

⁶⁰ Jure Perišić, *Koncilsko kršćanstvo u okovima ideologije*, str. 728.

Katolički integrizam - u ovom razdoblju biskup Antun Mahnić stavlja katolički svjetonazor u prvi plan; bio je glavni začetnik ideje katolicizma pogotovo što se tiče društvenog poretka. Navješta se rat liberalizmu i drugim modernim idejama, a u to doba javlja se i časopis *Luč* potaknut od strane biskupa te je ovaj krug usmjeren katolički.

Liberalni integrizam - može značiti kao protuslovlje, opredjeljenja su im bila suprotna, ali duh vremena vrlo sličan: polemika, veliki idejni sustavi, nepopustljivost, borbenost...⁶¹, liberalizam se nalazi u središtu.

Treći krug dolazi početkom 20. stoljeća jest *komunitički integrizam*. Sva tri navedena kruga dolaze u sukob zbog svojih stajališta koja zastupaju. Međusobno su se nazivali raznim imenima: katolici su tako bili klerikalisti, liberalisti masoni, a komunisti boljševici. Ovim je jasno da je ideologija opasna za kršćanstvo jer posljedice koje uzrokuje se tiču ljudske slobode, odgovornosti i razumnosti u izgradnji društva.

2.4. Svjetovna i pučka religija

Pojmom svjetovna religija se želi opisati pokušaj apsolutiziranja nečega što nije apsolutno, tj. način po kojemu se čisto svjetovne pojave doživljava religijski ili sakralno.⁶² U profanim stvarnostima kao što su razne zabave traži sveto ili njegove funkcije u društvu. Vrhunac se ostvaruje kroz različite vrste modela: *civilne religije, potrošačke ideologije i političke ideologije*.⁶³

Civilna religija se može objasniti kao oblik svjetovne religije koji povezuje strukture nacionalne i političke s transcendentnim. Tu u prvi plan dolazi uporaba unutar određenog društva, tj. za političke potrebe te tako u prvom planu nije Bog. Tako se za primjer navodi SAD- gdje se Bog pojavljuje ne samo unutar religioznog okvira nego i na novčanici dolara, sudnici, državnoj himni itd.

"Civilna religija je tako sustav vjerovanja i obreda, preko kojeg društvo sakralizira svoju vlastitu svjetovnu složenost i podupire zajedničku odanost građanskom poretku, jer svaki politički poredak, naime, mora neprestance poticati osjećaje kohezije i jedinstva. Naravno, ukoliko želi opstati."⁶⁴ Ova vrsta religije prihvaća opća načela, dakle preuzima stare vjerske simbole pa ih kasnije stavlja u manipulaciju svijeta i njegov interes. Dolazimo onda do potošačke ideologije, a razlika je u tome što ona ne koristi vjerske simbole jer sebe predstavlja kao glavnu sakralnu pojavu.

⁶¹ Željko Mardešić, *Rascjep u svetome*, str. 800.

⁶² Stipe Tadić, *Sveto koje to nije*, str. 416- 417.

⁶³ Jakov Jukić, *Budućnost religije*, str. 36-38.

⁶⁴ Jakov Jukić, *Lica i maske svetoga*, str. 300.

Mardešić dalje navodi treći model, a to je politička ideologija. Ovo se može objasniti ideologijama dvadesetog stoljeća kao što su fašizam, naciona-socijalizam, komunizam kao i druge inačice koje se skrivaju iza staljinizma i titoizma te mnogih drugih. Mardešić shvaća „marksizam kao svjetonazor u kojem osobe i događaji poput Marxa, proleterijata, komunističke partije ili revolucije- zamjenjuju tipično religijske fenomene, poput Mesije, Izabranog naroda, Crkve i paruzije.“⁶⁵ U socijalističkim društvima pokušavalo se zamijeniti osnovne potrebe religije.

Pučka religija se odnosi na pobožnost u narodu i jedno je od najčešćih tema u Mardešićevim tekstovima. Ta pobožnost se odnosi na vjeru naroda koja je jendostavna, naivna i iskrena. No problem u pučkoj pobožnosti je ta što se u njoj nalaze elementi poganstva, neukosti i nepismenosti. "Pučka religija se, nadalje, oslanja na vidljive znakove, fizički dodir s nadnaravnim, važnost relikvija, svece i Majku Božju, koji su svakako bliskiji vjernicima od samog nedostupnog Boga. A to ne znači ništa drugo do li činjenice da je pučkoj religiji stran svaki vid apstraktnosti."⁶⁶

Glavni elementi pučke pobožnosti su *hodočašće i blagdan*. Za hodočašće se pokušava posjetiti mjesta gdje je očitovano duhovno biće na poseban način. Autor smatra da hodočašće više odgovara čovjekovoj naravi. Blagdan opisuje kao "fenomen u kojem čovjek kolektivno i katarzično sudjeluje u obrednoj drami i iluzornom dokinuću društvenih zala, gdje doživljava socijalizaciju i privremeno iskupljenje kroz nepodjeljen liturgijski čin."⁶⁷ Ono što je zajedničko blagdanu i hodočašću je obred i tu je spoznaja da religija bez ovih značajki ne može u potpunosti opstati.

Pojava pučke religije u Hrvatskoj se objašnjava kroz dva razloga. "*Prvi razlog* je vezan uz društvene i političke neprilike predmodernih sustava, gdje pučka religija služi kao govor odbijanja postojećem poretku. Gdje je nepravda, religija postaje kao znak koji ne prihvaća nepravdu. *Drugi razlog* za pojavu pučke religije može se potražiti u živim i nikada zaboravljenim ostacima poganske mitske svijesti."⁶⁸ Postoji i *treći razlog* i nalazi se u suvremenom čovjeku da se uputi u potražnju svetog u mjestu sekularizacije. Zadnji razlog, *četvrti* otkriva se u sukobima unutar Crkve gdje dolazi do suprotnog razmišljanja između službene i pučke religije. Službenu tj. crkvenu religiju bi se moglo označiti kao nadređenu, vladajuću, svećeničku, učenu i zrelu, a pučku bi se označavalo kao narodnu, djetinjastu, dobrovoljnu i spontanu.

⁶⁵ Jakov Jukić, *Budućnost religije*, str. 207.-208.

⁶⁶ Jakov Jukić, *Povratak svetoga*, str. 68.

⁶⁷ Usp. *Isto*, str. 121.

⁶⁸ Željko Mardešić, *Rascjep u svetome*, str. 753.

2.5. Ekologija i nova religioznost

Pojam ekologija postaje sve više popularan u suvremenom svijetu i kulturi. Tako dolazi i do Crkve. "Zanimljivo da je sudbina ekologije po mnogim svojim oznakama vrlo slična sudbini nove religioznosti."⁶⁹ Obje se javljaju u postmodernitetu i dolaze kao kritika ili kao ispravak moderniteta. Ekologija je svoju suprotnost iskazivala od strane kapitalizma, a religioznost je bila suočena s velikim crkvama koje su branile modernitet.

Što se tiče ekologije u novim religijskim pokretima, one će biti uključene u krizu moderniteta i ishodima postmoderniteta. Javljaju se 70-ih godina u Europi i Sjedinjenim Američkim Državama. Osobe se više nalaze u pokretu, oslobođene od svojih ukorijenjenosti u tradiciju koje su prepuštene same sebi. Pisac opisuje mlade koji se žele priključiti takvim pokretima su proizvod te društvene razgradnje. Nostalgicari su za vraćanjem malih zajednica koje su po ljudskoj mjeri, traže riječ o traženju spasenja u još neotkrivenim područjima moderniteta. Od takvih pokreta do ekologije je dug put.

Druga vrsta religijskih pokreta je to gdje se indirektno tematiziraju ekološki sadržaji pa tako u ovoj vrsti nalazimo više skupina. Ove vrste se bave hinduizmom, budizmom i sinkretizmom, a ta vjerovanja i znanja su se pokazala atraktivnima za ljude. "Čovjek mora prihvatiti život onakav kakav jest: jednostavan i prirodan, bez strahova i gorčine. U tom nas priječi moderno nerurotizirano društvo sebičnjaka koji su okrenuti samo vlastitim koristima i promaknućima."⁷⁰ Želi se objasniti kako se meditacijom može povući ego i druge društvene uvjetovanosti. Dvije značajke koje opisuju ove cjeline su *apokaliptika* i *utopija*. *Apokaliptika* ističe prijetnje koje dolaze od moderniteta koje navještavaju kraj svijeta ekologije dok *utopiju* ne možemo shvatiti do kraja ako ne prihvatimo jedinstvo čovjeka i ovisnost o ekosustavu. Znanost se smatra nasilnom i napadnom, a to možemo pripisati etici koja je sve zarazila svojim mišljenjem.

Pokret *New Age* i njegovo stajalište o ekologiji je posebno aktualno za ljude na Zapadu. *New Age* nije lako opisati jer označava nešto neodređeno koje u sebi ima ideje i suprotna ponašanja koje može biti na teški način biti znanstveno objašnjeno te zbog toga dolazi do raznih rasprava i neslaganja. Dualizam se predstavlja kao neprijatelj jer dijele prirodu, Boga i čovjeka koji se bave vanjskim raskolom, a ne duhovnim povezanostima. "Kako u novim religijskim pokretima tako i u *New Ageu* ekologija je tek dio jedne šire cjeline u kojoj nema središta jer je u njoj sve prethodno jednako vrijedno za ljude što su stavljeni u položaj da sami stvaraju svoj religijski svjetonazor, a ne da ga od crkvene ustanove ili pobožne obitelji primaju u naslijeđe."⁷¹

⁶⁹ Željko Mardešić, *Rascjep u svetome*, str. 565.

⁷⁰ *Isto*, str. 584.

⁷¹ *Usp. Isto*, str. 594.

U ovom svjetonazoru nema religijske istine nego se istina pojedinca slobodno stvara i usvaja. Ako ekologija i dođe do New Agea ono će se tome i posvetiti te postati glavnom istinom. "To ukratko znači da je ekološki sastojak u New Ageu i bitan i sporedan, ovisno o odluci onoga koji oblikuje svoj svjetonazor iz posuđenih i kupljenih komadića raspadnutih starih i novih religija na duhovnu tržištu golemog supermarketa postmoderniteta."⁷² Sljedbenici New Agea se ne opterećuju prošlošću nego se bave budućnošću.

⁷² *Isto*, str. 595.

3. KONCILSKA CRKVA

U trećem dijelu rada želimo sažeto opisati Crkvu kakvu je Mardešić zamišljao. Kada govori o koncilskoj Crkvi, onda ona nije trijumfalistička. Crkva se prema Mardešiću gradi odozgo, od Božjeg poziva na milosrdnu ljubav prema čovjeku; ona se gradi i odozdo, od slobodna i osobna pristanka da se „nasljeduje evanđelje u malim krugovima evanđeoske dobrote koji bi se onda kao koncentrični krugovi trebala širiti na veliku Crkvu, društvo i svijet“.⁷³

3.1. Ideje koncilskog kršćanstva

Mardešićeva vizija Crkve usko je povezana s idejom *koncilskog kršćanstva*.⁷⁴ On smatra da se izvorno kršćanstvo tijekom duge crkvene povijesti uspjelo najviše ostvariti upravo na Drugome vatikanskom koncilu. „Nema dakle vjerodostojnijeg tumačenja kristovskog učenja od koncilskog, bez obzira na oporbe njegovu slovu i duhu, što dolaze jednako iz Crkve i iz svijeta.“⁷⁵

Mardešić smatra da je Koncil omogućio povratak na izvore, te ako se govori o nekakvoj koncilskoj revoluciji, nju treba shvatiti u smislu duhovne i evanđeoske revolucije. On stoga stalno ističe važnost *obraćenja* na takozvano koncilsko kršćanstvo. U tom smislu koncilsko kršćanstvo označava kršćanstvo oslobođeno svjetovnih političkih interesa, a prožeto je evanđeoskim duhom i naukom koji njeguje „snošljivost, otvorenost, povjerenje, solidarnost, uviđavnost, suradnju i dobrohotnost prema svim ljudima na zemlji. Ako, međutim, taj duh izostane, uzaludno je govoriti o Koncilu i pozivati se na njega.“⁷⁶

Što se tiče prihvata Koncila u Hrvatskoj, on je bio samo djelomičan. „Istina, došlo je do mnogih promjena u vanjskim iskazima, pa su primjerice obavljani značajni liturgijski pomaci, povećalo se zanimanje za biblijske tekstove, napisani su obimni komentari... Ipak, izostao je važniji dio: promjena u mentalitetu i raskid s mrtvim oblicima tradicije. Zato nas čeka velik i naporan pothvat *dovršenja koncilске obnove u Crkvi*. Možda bi umjesto duhovne obnove u društvu trebalo radije zagovarati koncilsku obnovu Crkve.“⁷⁷

⁷³ Usp. Ivan Šarčević, Predgovor, u: *Crkva u Hrvatskoj kakvu je zagovarao Željko Mardešić*, Crkva u svijetu/Franjevački institut za kulturu mira, Split, 2018., str. 8.

⁷⁴ Usp. Tonči Matulić, Mardešićeva vizija Crkve u svjetlu ideje koncilskog kršćanstva, u: *Crkva u Hrvatskoj kakvu je zagovarao Željko Mardešić*, str. 25-48.

⁷⁵ Željko Mardešić, Politički dualizam i koncilsko kršćanstvo, u: *Nova prisutnost*, 1 (2003.), str. 16.

⁷⁶ Usp. Željko Mardešić, *Odgovornost kršćana za svijet*, Sarajevo – Zagreb, 2005., str. 68.

⁷⁷ Jakov Jukić, *Lice i maske svetoga*, str. 512.

Novo lice Crkve presudno je za vjerodostojnost kršćanstva.⁷⁸ Taj vjernički pogled na Crkvu Mardešić sažima u pet bitnih odrednica ili u pet prepoznatljivih evanđeoskih crta na licu Crkve. U nastavku ih donosimo u cijelosti.

„Prvo, Crkva siromaha i zapostavljenih. Nije ovdje riječ samo o siromasima iz nerazvijenih zemalja – kao što su izgladnjeli, bolesni, pothranjeni, bespravni, nezbrinuta djeca i ropske žene – nego još više ili jednako oni iz bogatih društava: ovisnici, neuki, odbačeni, nezaposleni, umirovljeni, neuspjeli, rubni i prezreni. No da bi u tome bila uvjerljivom, Crkva siromaha mora postati barem najmanje bogatom u jednom poretku, jer će u protivnom izazvati sablazan i odbojnost. Osnovno je gajiti duh siromaštva i oporbe spram idolatriji novca i udobnosti, a ne se pod svaku cijenu lišiti uljudbenih postignuća našeg suvremenog svijeta.

Drugo, Crkva dobrote i milosrdne ljudskosti. Bez takve Crkve nema ni patnje ni Križa, bitnih sastojaka kristovske patnje i kršćanskog Križa. To je ono što je J.B. Metz u svojim zadnjim tekstovima sretno nazvao *memoria passionis* čovječanstva – što treba protegnuti ponajprije na neprijatelje. No taj je misterij boli i tjeskobe usko povezan sa stvarnošću otkupljenja i spasenja, pa tvori cjelinu smisla življenja i postojanja.

Treće, Crkva nade i radosti. Budući da je Crkva dobrote i milosrđa istodobno Crkva križa i patnje, postaje ona preko i kroz to Crkva nade i pashalne radosti. Zato su pesimistični kršćani najveća sablazan i najotvorenije nijekanje istine kršćanstva. (...) Dapače, danas se događa da je svijet nerijetko mnogo optimističnije raspoložen nego sami vjernici koji bi baš u njemu trebali biti i ostati svjedocima Vesele vijesti. Na trenutke se čini da je želja za apokaliptičkom vatrom sveopćeg uništavanja svijeta – radi propasti našeg neprijatelja – jača od nade u eshatološko iskupljenje i spasenje.

Čvrto, Crkva mirotvorstva, pomirenja i praštanja. Dok se prva tri lica ili odrednice Crkve odnose više na duhovne temelje i osobne napore, ovo lice opisuje dužnosti Crkve u svijetu, pa je riječ o stanovitoj političkoj teologiji osobita sadržaja. U tom pak sklopu Crkva se mirotvorstvom opire ratovima i sukobima, a pomirenjem oslabljuje i smanjuje rascjepa i neprijateljstva, dok praštanjem zaliječuje sadašnje mržnje i čisti prošla zla pamćenja i sjećanja.

Peto, Crkva dijaloga sa svijetom. U toj je točki došlo jamačno do najveće promjene, jer je izopćenja ili anatemu zmijenio dijalog i otvorenost. Kršćani su naposljetku shvatili da je Božji narod – a to je ustvari Crkva – radi naroda svijeta, a ne zbog njih samih. Otud je poslanje vjernika obraćeni i spašeni svijet, a ne pobijeđeni i poraženi

⁷⁸ Usp. Tonći Matulić, Mardešićeva vizija Crkve u svjetlu ideje koncilskog kršćanstva, str. 32.

svijet. (...) Jedino kršćanstvo – ono evanđeosko i koncilsko – želi služiti svijetu, što je ujedno poglavita prednost i oznaka kršćanstva u tom i takvom svijetu.“⁷⁹

3.2. Uloga vjernika laika u Crkvi

Tko su laici i koja je njihova uloga uvijek su aktualna pitanja osobito otkako je Crkva na Drugom vatikanskom koncilu ponovno otkrila važnost laika u Crkvi. O tome svjedoči Dekret o apostolatu laika – *Apostolicam Actuositatem* i Konstitucija o Crkvi - *Lumen gentium* (brojevi 30-38).

Kao što nije razvio sustavno učenje o Crkvi, Mardešić nije razvio ni sustavno učenje o laicima. Kada analizira ulogu i mjesto laika, on ne ide u daleku prošlost Crkve, nego započinje govoriti o laicima u vremenu moderniteta. Mardešić se pita zašto se laička zauzetost ne ostvaruje u Crkvi? Razlog vidi u slaboj upućenosti samih laika o njihovoj ulozi i zadaći unatoč velikim obećanjima i nadanjima koja su se čula iz Crkve.⁸⁰

U početku kršćanstva razlika nije postojala, dok je u srednjem vijeku degradacija laika bila na najvećem stupnju. No usred dekristijanizacije društva koje je prouzročilo prosvjetiteljstvo i liberalizma, Crkva ponovno otkriva važnost laika i počinju se formirati laički pokreti. Na našem prostoru tako je djelovala Katolička Akcija, kao i Hrvatski katolički pokret, a iza Drugog svjetskog rata nastale su u Europi političke stranke nadahnute kršćanskom vjerom.

Mardešić kritički opaža da je Crkva često „postala više rasadište brojnih činovnika i stručnjaka za sva područja, a ne predstavlja mjesto svjedočanstva ludosti dobrote, što bi najprije trebala biti.“⁸¹ Time se naglašava da bi Crkva uistinu trebala biti mjesto duhovnosti gdje se okupljaju vjernici za svjedočenje i potrebu spasenja.

Uloga vjernika laika se time u Hrvatskoj zanemaruje zbog nedostatka razumijevanja. Mardešić ukazuje na probleme koji se tiču same obnove Crkve u Hrvatskoj. Tu navodimo *župu* kao osnovni primjer okupljanja i djelovanja samih vjernika gdje možemo uočiti glavne probleme: njezin ustroj koji je ostvaren po uzoru na seoski tip primarne zajednice s obiteljskim obilježjima, a onda i činjenicom da se zajedništvo u njoj više teološki pretpostavlja nego što se događa u stvarnosti. Po njegovom uvjerenju problem leži u nedostatku obrazovanosti vjernika koji bi se mogli sposobno organizirati izvan župe. Mardešić je u stvari uvjeren kako se na laike gleda kao na

⁷⁹ Ž. Mardešić, *Rascjep u svetome*, str. 425-427.

⁸⁰ Usp. Ž. Mardešić, *Rascjep u svetom*, str. 203-204.

⁸¹ Jakov Jukić, *Lice i maske svetoga*, str. 359.

običnu pričuvu svećenstvu, što bi značilo da je laikat sam po sebi nesposoban preuzeti odgovornost za svoje poslanje.⁸²

Mardešić predlaže jedan model uloge vjernika laika, koji se slaže s njegovom personalističkom slikom Crkve. Radi se o „kršćanskom življenju malih crkvenih zajednica i pokreta u jednom do krajnosti nekršćanskom svijetu“.⁸³

Taj put smatra najbližim evanđeoskom primjeru i koncilskim zahtjevima. On smatra da su male zajednice najprikladnije za život u postmodernitetu jer župe nisu više dostatne modernom čovjeku, posebice u gradskim sredinama. On se zato zalaže za male kršćanske krugove, male zajednice u Crkvi koje su posljednja brana i utočište ljudima.⁸⁴ Te zajednice i pokreti postaju zamjena za obitelj i župu. Ove se zajednice ne smiju izjednačiti s karizmatskim i newageovskim koje Mardešić kritizira. To su male kršćanske zajednice dobrote koje ne bježe od svijeta, ali ne ulaze u politiku na svjetovan način, te su zauzeti za mir. Prema Mardešiću vjernici laici imaju važnu ulogu u Crkvi. Oni mogu danas najbolje svjedočiti Krista u svakodnevnom životu.

⁸² Željko Mardešić, *Sekularizacija i...*, str. 386.

⁸³ Usp. Ž. Mardešić, *Rascjep u svetom*, str. 234.

⁸⁴ *Isto*, str. 290-293.

ZAKLJUČAK

Vidjeli smo da je Mardešić u koncilskim dokumentima vidio polazište i nadahnuće za kršćansko djelovanje u današnje svijetu. Crkva je u Hrvatskoj zbog političkih prilika u Jugoslaviji bila stjerana u privatnost tako da nije mogla odlučnije djelovati u društvu. Nakon stvaranje hrvatske države, ona ima priliku da na tragu koncilskih tekstova evangelizira hrvatsko društvo.

Mardešić smatra da se Crkva pritom treba čuvati samosekularizacije, to jest da izda evanđeoske vrednote u borbi za moć i utjecaj u društvu.

Nadalje, vidjeli smo, da Mardešić smatra dijalog temeljnim stavom Crkve prema svijetu. Njezino je poslanje mirotvorstvo, društvena pravednost i pomirenje.

Sama činjenica da misao ovog autora ni deset godina nakon njegove smrti nije toliko proširena među vjerničkim pukom, otkriva da prave teme još uvijek nisu u središtu zanimanja Crkve i vjernika.⁸⁵

Zaključimo ovaj rad znakovitim riječima Mardešića: „Ako kršćani ne uspiju u koncilskoj obnovi Crkve, mogu se lako pretvoriti – i protiv svoje želje – u bojovnu sektu i nepodnošljivu skupinu čudaka. A kršćanstvo je najmanje to. Krist je bio blag prema svima, osim prema svojim. Mi činimo često obratno, pa napadamo srdito svijet da manje vidimo svoje grijeh. U toj maloj rečenici i velikoj razlici sabrana je i sabijena sva novost Koncila.“⁸⁶

⁸⁵ Jure Perišić, *Koncilsko kršćanstvo u okovima ideologije*- Mardešićev pogled na ideološko u kršćanstvu, posebno u hrvatskim prilikama, *Crkva u svijetu* 52 (2017) 4, str. 735.

⁸⁶ Š. Mardešić, Kršćani između tradicije i modernog svijeta, u: *Koncil u Hrvatskoj*, Zbornik radova teološkog simpozija, CUS, Split, 1996., str. 135.

LITERATURA

Knjige:

ANČIĆ, Nediljko Ante, *Na koncilskom putu*, Crkva u svijetu, Split, 2003.

BORDEYNE, Philippe i VILLEMEN, Laurent, *Drugi Vatikanski koncil i teologija - Perspektive za 21. Stoljeće*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2012.

DRUGI VATIKANSKI KONCIL, *Dokumenti*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2008.

JUKIĆ, Jakov, *Povratak svetoga*, Crkva u svijetu, Split, 1988.

JUKIĆ, Jakov, *Lice i maske svetoga*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1997.

JUKIĆ, Jakov, *Budućnost religije*, Matica hrvatska, Split, 1991.

KAUFMANN, Franz- Xaver, *Kako da preživi kršćanstvo?*, KS, Zagreb, 2003.

MARDEŠIĆ, Željko, *Svjedočanstva o mirotvorstvu*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2002.

MARDEŠIĆ, Željko, *Odgovornost kršćana za svijet*, Sarajevo – Zagreb, 2005.

Članci:

BEKAVAC, Ante, Željko Mardešić i Drugi vatikanski koncil, *Nova prisutnost*, 2 (2011.), 461-476.

MARDEŠIĆ, Željko, Politički dualizam i koncilsko kršćanstvo, u: *Nova prisutnost*, 1 (2003.), str. 5-26.

MARDEŠIĆ, Željko, Povratak religije ili njezina prilagodba svijetu, u: *Crkva u svijetu*, 2 (2006.), str. 139-142.

MARDEŠIĆ, Željko, Sekularizacija i ..., u: *Nova prisutnost* 2 (2006.), str. 256-280.

MARDEŠIĆ, Željko, Kršćani između tradicije i modernog svijeta, u: *Koncil u Hrvatskoj*, Zbornik radova teološkog simpozija, CUS, Split, 1996., 124-137.

MATULIĆ, Tonči, Mardešićeva vizija Crkve u svjetlu ideje koncilskog kršćanstva, u: *Crkva u Hrvatskoj kakvu je zagovarao Željko Mardešić*, Radovi Studijskig dana, Split, str. 25-48.

MEDVED, Marko - VARGA PADOVAN Nataša, Liberalizam i Katolička crkva - dijaloška vizija Željka Mardešića, u: *Nova prisutnost 2* (2017.), str. 269-282.

PERIŠIĆ, Jure, Koncilsko kršćanstvo u okovima ideologije - Mardešićev pogled na ideološko u kršćanstvu, posebno u hrvatskim prilikama, *Crkva u svijetu*, 4 (2017.), 723-736.

TANJIĆ, Željko, Mardešić - svjedok dvadesetoga stoljeća, u: *Nova prisutnost IV/2* (2006), str. 205-209.